Вибірки та їх представлення

Теорія ймовірностей, ймовірнісні процеси і математична статистика

Предмет і методи математичної статистики

Математична статистика – це розділ математики, в якому вивчаються методи збору, систематизації і аналізу результатів спостережень масових випадкових явищ з метою виявлення існуючих закономірностей.

Предмет і методи математичної статистики

Математична статистика – це розділ математики, в якому вивчаються методи збору, систематизації і аналізу результатів спостережень масових випадкових явищ з метою виявлення існуючих закономірностей.

З'ясування закономірностей, яким підпорядковані масові випадкові явища, здійснюється за допомогою методів теорії ймовірностей.

Предмет і методи математичної статистики

Математична статистика – це розділ математики, в якому вивчаються методи збору, систематизації і аналізу результатів спостережень масових випадкових явищ з метою виявлення існуючих закономірностей.

З'ясування закономірностей, яким підпорядковані масові випадкові явища, здійснюється за допомогою методів теорії ймовірностей.

Аналіз статистичних даних може здійснюватися з метою:

Предмет і методи математичної статистики

Математична статистика – це розділ математики, в якому вивчаються методи збору, систематизації і аналізу результатів спостережень масових випадкових явищ з метою виявлення існуючих закономірностей.

З'ясування закономірностей, яким підпорядковані масові випадкові явища, здійснюється за допомогою методів теорії ймовірностей.

Аналіз статистичних даних може здійснюватися з метою:

а) оцінки невідомої ймовірності події; оцінки невідомої функції розподілу; оцінки невідомих параметрів розподілу, загальний вигляд якого відомий; оцінки залежності випадкової величини від однієї або кількох випадкових величин;

Предмет і методи математичної статистики

Математична статистика – це розділ математики, в якому вивчаються методи збору, систематизації і аналізу результатів спостережень масових випадкових явищ з метою виявлення існуючих закономірностей.

З'ясування закономірностей, яким підпорядковані масові випадкові явища, здійснюється за допомогою методів теорії ймовірностей.

Аналіз статистичних даних може здійснюватися з метою:

а) оцінки невідомої ймовірності події; оцінки невідомої функції розподілу; оцінки невідомих параметрів розподілу, загальний вигляд якого відомий; оцінки залежності випадкової величини від однієї або кількох випадкових величин;

б) перевірки статистичних гіпотез про вигляд невідомого розподілу або про величину параметрів розподілу, вигляд якого відомий.

Генеральна і вибіркові сукупності

Нехай потрібно дослідити сукупність однорідних об'єктів відносно деякої якісної чи кількісної ознаки.

Генеральна і вибіркові сукупності

Нехай потрібно дослідити сукупність однорідних об'єктів відносно деякої якісної чи кількісної ознаки.

Якісні ознаки характеризують деякі властивості або стан об'єкта, наприклад, стать, професія, якість продукції тощо.

Нехай потрібно дослідити сукупність однорідних об'єктів відносно деякої якісної чи кількісної ознаки.

Якісні ознаки характеризують деякі властивості або стан об'єкта, наприклад, стать, професія, якість продукції тощо.

Кількісні ознаки одержують в результаті вимірювання або спостереження і виражаються числами, наприклад, маса, об'єм, прибуток тощо.

Генеральна і вибіркові сукупності

Нехай потрібно дослідити сукупність однорідних об'єктів відносно деякої якісної чи кількісної ознаки.

Якісні ознаки характеризують деякі властивості або стан об'єкта, наприклад, стать, професія, якість продукції тощо.

Кількісні ознаки одержують в результаті вимірювання або спостереження і виражаються числами, наприклад, маса, об'єм, прибуток тощо.

Кількісні ознаки позначаються через $X, Y, Z, \ldots$; вони можуть бути дискретними або неперервними, тобто набувати будь-яких числових значень в деяких межах.

Генеральна і вибіркові сукупності

Можливі два способи дослідження ознаки сукупності: суцільне спостереження і вибіркове спостереження.

Генеральна і вибіркові сукупності

Можливі два способи дослідження ознаки сукупності: суцільне спостереження і вибіркове спостереження.

При суцільному спостереженні вивчається кожний об'єкт сукупності, а при вибірковому — деякої частини, відібраної із всієї сукупності.

Генеральна і вибіркові сукупності

Можливі два способи дослідження ознаки сукупності: суцільне спостереження і вибіркове спостереження.

При суцільному спостереженні вивчається кожний об'єкт сукупності, а при вибірковому — деякої частини, відібраної із всієї сукупності.

Вся сукупність об'єктів, яка підлягає дослідженню, називається **генеральною**, а та її частина, яка попала на перевірку або дослідження, **вибірковою сукупністю** або **вибіркою**.

Число об'єктів у генеральній сукупності (у вибірці) називається її **обсягом**.

Генеральна і вибіркові сукупності

Можливі два способи дослідження ознаки сукупності: суцільне спостереження і вибіркове спостереження.

При суцільному спостереженні вивчається кожний об'єкт сукупності, а при вибірковому — деякої частини, відібраної із всієї сукупності.

Вся сукупність об'єктів, яка підлягає дослідженню, називається **генеральною**, а та її частина, яка попала на перевірку або дослідження, **вибірковою сукупністю** або **вибіркою**.

Число об'єктів у генеральній сукупності (у вибірці) називається її **обсягом**.

За результатами вивчення ознаки у вибірці робиться висновок про властивості генеральної сукупності.

Генеральна і вибіркові сукупності

Розрізняють два способи відбору елементів генеральної сукупності у вибірку: **випадковий** і **невипадковий**.

Генеральна і вибіркові сукупності

Розрізняють два способи відбору елементів генеральної сукупності у вибірку: **випадковий** і **невипадковий**.

Випадковий відбір означає, що кожен об'єкт сукупності має рівний шанс потрапити до вибірки.

Генеральна і вибіркові сукупності

Розрізняють два способи відбору елементів генеральної сукупності у вибірку: **випадковий** і **невипадковий**.

Випадковий відбір означає, що кожен об'єкт сукупності має рівний шанс потрапити до вибірки.

Якщо сукупність містить групи об'єктів, то випадковий відбір повинен забезпечити представництво у вибірці об'єктів кожної із цих груп. Такий відбір називають **типовим**.

Статистичний розподіл вибірки

Нехай X — випадкова величина, яка уособлює певну кількісну ознаку об'єктів генеральної сукупності.

Статистичний розподіл вибірки

Нехай X — випадкова величина, яка уособлює певну кількісну ознаку об'єктів генеральної сукупності.

Із цієї сукупності одержано вибірку ознаки X : $X_1, X_2, \ldots, X_n$, де X_i $(i = \overline{1, n})$ — незалежні однаково розподілені випадкові величини, розподіл кожної із яких співпадає із розподілом X.

Статистичний розподіл вибірки

Нехай X — випадкова величина, яка уособлює певну кількісну ознаку об'єктів генеральної сукупності.

Із цієї сукупності одержано вибірку ознаки X : $X_1, X_2, \ldots, X_n$, де X_i $(i = \overline{1, n})$ — незалежні однаково розподілені випадкові величини, розподіл кожної із яких співпадає із розподілом X.

Різні значення, які приймає кількісна ознака, наприклад, $X = x_i$ $(i = \overline{1, k})$ називаються **варіантами** або **реалізаціями**.

Статистичний розподіл вибірки

Нехай X — випадкова величина, яка уособлює певну кількісну ознаку об'єктів генеральної сукупності.

Із цієї сукупності одержано вибірку ознаки X : $X_1, X_2, \ldots, X_n$, де X_i $(i = \overline{1, n})$ — незалежні однаково розподілені випадкові величини, розподіл кожної із яких співпадає із розподілом X.

Різні значення, які приймає кількісна ознака, наприклад, $X = x_i$ $(i = \overline{1, k})$ називаються **варіантами** або **реалізаціями**.

Послідовність варіант, розміщених у зростаючому порядку

$$x_1 < x_2 < \ldots < x_k$$

називають **варіаційним рядом**.

Статистичний розподіл вибірки

Якщо варіанта x_i зустрічається n_i раз у вибірці, то число n_i, називається **частотою** варіанти x_i $(i = \overline{1, k})$. При цьому $\sum_{i=1}^{k} n_i = n$ — обсяг вибірки.

Статистичний розподіл вибірки

Якщо варіанта x_i зустрічається n_i раз у вибірці, то число n_i, називається **частотою** варіанти x_i $(i = \overline{1,k})$. При цьому $\sum\limits_{i=1}^{k} n_i = n$ — обсяг вибірки.

Відношення $\dfrac{n_i}{n} = w_i$ називається **відносною частотою** варіанти, причому $\sum\limits_{i=1}^{k} w_i = 1$.

Статистичний розподіл вибірки

Якщо варіанта x_i зустрічається n_i раз у вибірці, то число n_i, називається **частотою** варіанти x_i $(i = \overline{1,k})$. При цьому $\sum\limits_{i=1}^{k} n_i = n$ — обсяг вибірки.

Відношення $\dfrac{n_i}{n} = w_i$ називається **відносною частотою** варіанти, причому $\sum\limits_{i=1}^{k} w_i = 1$.

В залежності від того, яких значень можуть набувати варіанти, варіаційні ряди поділяються на **дискретні** та **неперервні (інтервальні)**.

Статистичний розподіл вибірки

Означення

Перелік варіант варіаційного ряду і відповідних їм частот або відносних частот називають **статистичним розподілом** вибірки:

x_i	x_1	x_2	$\dots$	x_k
n_i	n_1	n_2	$\dots$	n_k

x_i	x_1	x_2	$\dots$	x_k
w_i	w_1	w_2	$\dots$	w_k

Статистичний розподіл вибірки

Означення

Перелік варіант варіаційного ряду і відповідних їм частот або відносних частот називають **статистичним розподілом** вибірки:

x_i	x_1	x_2	$\ldots$	x_k
n_i	n_1	n_2	$\ldots$	n_k

x_i	x_1	x_2	$\ldots$	x_k
w_i	w_1	w_2	$\ldots$	w_k

Приклад

Проведено обстеження величини річного прибутку (млн. грн.) на десяти підприємствах харчової промисловості: 2, 5, 1, 2, 2, 5, 1, 2, 1, 2. Побудувати статистичний розподіл вибірки.

Статистичний розподіл вибірки

Для неперервного варіаційного ряду статистичний розподіл задається таблицею

Інтервал	$[\alpha_0; \alpha_1)$	$[\alpha_1; \alpha_2)$	$\ldots$	$[\alpha_{k-1}; \alpha_k)$
n_i	n_1	n_2	$\ldots$	n_k
w_i	w_1	w_2	$\ldots$	w_k

тут n_i, w_i — частота і відносна частота появи ознаки X в інтервалі $[\alpha_{i-1}; \alpha_i)$.

Статистичний розподіл вибірки

Для неперервного варіаційного ряду статистичний розподіл задається таблицею

Інтервал	$[\alpha_0; \alpha_1)$	$[\alpha_1; \alpha_2)$	$\ldots$	$[\alpha_{k-1}; \alpha_k)$
n_i	n_1	n_2	$\ldots$	n_k
w_i	w_1	w_2	$\ldots$	w_k

тут n_i, w_i — частота і відносна частота появи ознаки X в інтервалі $[\alpha_{i-1}; \alpha_i)$.

Довжину $h_i = \alpha_i - \alpha_{i-1}$ цього інтервалу називають **кроком**.

Щільність частоти $f_i = \dfrac{n_i}{h_i}$

(**щільність відносної частоти** $g_i = \dfrac{w_i}{h_i}$)

характеризує число елементів (відносне число елементів), яке припадає на одиницю довжини h_i інтервалу.

Статистичний розподіл вибірки

Щільність частоти $f_i = \dfrac{n_i}{h_i}$

(**щільність відносної частоти** $g_i = \dfrac{w_i}{h_i}$)

характеризує число елементів (відносне число елементів), яке припадає на одиницю довжини h_i інтервалу.

На практиці число інтервалів визначається за формулами:
$k = [1 + 3,32 \lg n]$ (Стерджес) або $k = [5 \lg n]$ (Брукс-Карузерс), або $k = [\sqrt{n}]$, тут $[a]$ — ціла частина числа a.

Статистичний розподіл вибірки

Щільність частоти $f_i = \dfrac{n_i}{h_i}$

(**щільність відносної частоти** $g_i = \dfrac{w_i}{h_i}$)

характеризує число елементів (відносне число елементів), яке припадає на одиницю довжини h_i інтервалу.

На практиці число інтервалів визначається за формулами:
$k = [1 + 3,32 \lg n]$ (Стерджес) або $k = [5 \lg n]$ (Брукс-Карузерс), або $k = [\sqrt{n}]$, тут $[a]$ — ціла частина числа a.

Шляхом заміни $x_i = \dfrac{\alpha_{i-1} + \alpha_i}{2}$ $(i = \overline{1, k})$ можна перейти від інтервального статистичного розподілу до дискретного.

Емпірична функція розподілу

Нехай досліджується кількісна ознака X генеральної сукупності. Розглянемо варіаційний ряд $x_1, x_2, \dots, x_k$ вибірки обсягу n, для якого відомий статистичний розподіл.

Емпірична функція розподілу

Нехай досліджується кількісна ознака X генеральної сукупності. Розглянемо варіаційний ряд $x_1, x_2, \dots, x_k$ вибірки обсягу n, для якого відомий статистичний розподіл.

Означення

Емпіричною функцією розподілу випадкової величини X називають функцію $F_n(x)$, яка визначає для кожного значення x відносну частоту події $\{X < x\}$:

$$F_n(x) = W\{X < x\} = \frac{\mu(x)}{n}, \tag{7.1}$$

де $\mu(x)$ — кількість елементів вибірки, менших за x.

Емпірична функція розподілу

Нехай досліджується кількісна ознака X генеральної сукупності. Розглянемо варіаційний ряд $x_1, x_2, \ldots, x_k$ вибірки обсягу n, для якого відомий статистичний розподіл.

Означення

Емпіричною функцією розподілу випадкової величини X називають функцію $F_n(x)$, яка визначає для кожного значення x відносну частоту події $\{X < x\}$:

$$F_n(x) = W\{X < x\} = \frac{\mu(x)}{n}, \tag{7.1}$$

де $\mu(x)$ — кількість елементів вибірки, менших за x.

Приклад

Побудувати емпіричну функцію розподілу за даним статистичним розподілом вибірки:

X	2	5	9
n_i	12	18	30

Графічне зображення статистичних розподілів

В залежності від вигляду варіаційного ряду і поставленої задачі будують різні графіки статистичних розподілів, зокрема **полігон**, **гістограму**, **кумулятивну криву**.

Графічне зображення статистичних розподілів

В залежності від вигляду варіаційного ряду і поставленої задачі будують різні графіки статистичних розподілів, зокрема **полігон**, **гістограму**, **кумулятивну криву**.

Дискретний статистичний розподіл вибірки

Графічне зображення статистичних розподілів

В залежності від вигляду варіаційного ряду і поставленої задачі будують різні графіки статистичних розподілів, зокрема **полігон**, **гістограму**, **кумулятивну криву**.

Дискретний статистичний розподіл вибірки

Полігоном частот (або відносних частот) називають ламану лінію, відрізки якої з'єднують точки з координатами (x_i, n_i) (або (x_i, w_i)), $i = \overline{1, k}$.

Графічне зображення статистичних розподілів

Неперервний статистичний розподіл вибірки

Графічне зображення статистичних розподілів

Неперервний статистичний розподіл вибірки

Гістограмою частот (або відносних частот) називають східчасту фігуру у вигляді послідовності прямокутників з основами $h_i = \alpha_i - \alpha_{i-1}$ і висотами f_i (або g_i).

Неперервний статистичний розподіл вибірки

Гістограмою частот (або відносних частот) називають східчасту фігуру у вигляді послідовності прямокутників з основами $h_i = \alpha_i - \alpha_{i-1}$ і висотами f_i (або g_i).

Площа S_i i-го прямокутника $S_i = h_i \cdot f_i = n_i$. Звідси, площа гістограми частот дорівнює обсягу вибірки: $\sum\limits_{i=1}^{k} S_i = n$.

Графічне зображення статистичних розподілів

Неперервний статистичний розподіл вибірки

Гістограмою частот (або відносних частот) називають східчасту фігуру у вигляді послідовності прямокутників з основами $h_i = \alpha_i - \alpha_{i-1}$ і висотами f_i (або g_i).

Площа S_i i-го прямокутника $S_i = h_i \cdot f_i = n_i$. Звідси, площа гістограми частот дорівнює обсягу вибірки: $\sum\limits_{i=1}^{k} S_i = n$.

Аналогічно, для гістограми відносних частот маємо $S_i = h_i \cdot g_i = w_i$ і $\sum\limits_{i=1}^{k} S_i = 1$.

Кумулятою дискретного статистичного розподілу називають графік функції $F_n(x)$.

Графічне зображення статистичних розподілів

Кумулятою дискретного статистичного розподілу називають графік функції $F_n(x)$.

Кумулятивна крива неперервного статистичного розподілу — ламана лінія, яка сполучає точки з координатами $(\alpha_i; F_n(\alpha_i))$, $i = \overline{0, k}$.

Кумулятою дискретного статистичного розподілу називають графік функції $F_n(x)$.

Кумулятивна крива неперервного статистичного розподілу — ламана лінія, яка сполучає точки з координатами $(\alpha_i; F_n(\alpha_i))$, $i = \overline{0, k}$.

Приклад

На кондитерській фабриці автомат розливає рідкий шоколад у форми для одержання шоколадних плиток. Для контролю навмання відібрано 20 плиток із партії готової продукції. Результати обстеження наведені в таблиці:

Маса, г	96–98	98–100	100-102	102–104
К-ть плиток	4	8	6	2

Побудувати: 1) полігон і гістограму відносних частот; 2) кумулятивну криву.

Середні вибіркові характеристики

Розглянемо дискретний статистичний розподіл вибірки обсягу n:

x_i	x_1	x_2	$\ldots$	x_k
n_i	n_1	n_2	$\ldots$	n_k

Розглянемо дискретний статистичний розподіл вибірки обсягу n:

x_i	x_1	x_2	$\dots$	x_k
n_i	n_1	n_2	$\dots$	n_k

Величина, яка обчислюється за формулою

$$\overline{x}_{\text{в}} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k} x_i n_i \tag{7.2}$$

називається **вибірковим середнім** такого розподілу (середнє арифметичне значення).

Середні вибіркові характеристики

Розглянемо дискретний статистичний розподіл вибірки обсягу n:

x_i	x_1	x_2	$\ldots$	x_k
n_i	n_1	n_2	$\ldots$	n_k

Величина, яка обчислюється за формулою

$$\overline{x}_{\text{в}} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k} x_i n_i \tag{7.2}$$

називається **вибірковим середнім** такого розподілу (середнє арифметичне значення).

Очевидно, що $\overline{x}_{\text{в}} = \sum\limits_{i=1}^{k} x_i w_i$, де w_i — відносні частоти.

Середні вибіркові характеристики

Розглянемо дискретний статистичний розподіл вибірки обсягу n:

x_i	x_1	x_2	$\ldots$	x_k
n_i	n_1	n_2	$\ldots$	n_k

Величина, яка обчислюється за формулою

$$\overline{x}_{\text{в}} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k} x_i n_i \tag{7.2}$$

називається **вибірковим середнім** такого розподілу (середнє арифметичне значення).

Очевидно, що $\overline{x}_{\text{в}} = \sum\limits_{i=1}^{k} x_i w_i$, де w_i — відносні частоти.

За вибіркове середнє неперервного статистичного розподілу приймається середнє арифметичне відповідного дискретного розподілу.

Основні властивості вибіркового середнього

Основні властивості вибіркового середнього

1°. Якщо всі варіанти збільшити (зменшити) в одне і те ж число раз λ, то вибіркове середнє збільшиться (зменшиться) у стільки ж разів:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(\lambda x_i)n_i = \lambda\overline{x}_{\text{в}} \text{ або } \overline{\lambda x}_{\text{в}} = \lambda\overline{x}_{\text{в}}.$$

Основні властивості вибіркового середнього

1°. Якщо всі варіанти збільшити (зменшити) в одне і те ж число раз λ, то вибіркове середнє збільшиться (зменшиться) у стільки ж разів:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(\lambda x_i)n_i = \lambda\overline{x}_{\text{в}} \text{ або } \overline{\lambda x}_{\text{в}} = \lambda\overline{x}_{\text{в}}.$$

2°. Якщо всі варіанти збільшити (зменшити) на одне і те ж число C, то вибіркове середнє збільшиться (зменшиться) на таке ж число:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(x_i - C)n_i = \overline{x}_{\text{в}} - C \text{ або } \overline{(x-C)}_{\text{в}} = \overline{x}_{\text{в}} - C.$$

Основні властивості вибіркового середнього

3°. Сума всіх відхилень значень ознаки від вибіркового середнього дорівнює нулю:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(x_i - \overline{x}_{\text{в}})n_i = 0 \text{ або } \overline{(x - \overline{x}_{\text{в}})}_{\text{в}} = 0.$$

Основні властивості вибіркового середнього

3°. Сума всіх відхилень значень ознаки від вибіркового середнього дорівнює нулю:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(x_i - \overline{x}_{\text{в}})n_i = 0 \text{ або } \overline{(x - \overline{x}_{\text{в}})}_{\text{в}} = 0.$$

4°. Вибіркове середнє алгебраїчної суми кількох ознак дорівнює сумі вибіркових середніх цих ознак:

$$\overline{(x + y)}_{\text{в}} = \overline{x}_{\text{в}} + \overline{y}_{\text{в}}.$$

Обчислення вибіркового середнього безпосередньо за формулою (7.2) часто приводить до громіздких арифметичних розрахунків. Цього можна уникнути, перейшовши від варіант x_i, до **умовних варіант**

$$u_i = \frac{x_i - C}{\lambda}, \tag{7.3}$$

де C, λ — відповідно підібрані сталі.

Обчислення вибіркового середнього безпосередньо за формулою (7.2) часто приводить до громіздких арифметичних розрахунків. Цього можна уникнути, перейшовши від варіант x_i, до **умовних варіант**

$$u_i = \frac{x_i - C}{\lambda}, \tag{7.3}$$

де C, λ — відповідно підібрані сталі.

Згідно властивостей $1^\circ - 2^\circ$ маємо формулу:

$$\overline{x}_{\text{в}} = \lambda \overline{u}_{\text{в}} + C. \tag{7.4}$$

Середні вибіркові характеристики

Груповим середнім називають середнє арифметичне значень ознаки, що належать даній групі.

Середні вибіркові характеристики

Груповим середнім називають середнє арифметичне значень ознаки, що належать даній групі.

Нехай сукупність обсягу n складається із m груп обсягами N_j кожна, $j = \overline{1, m}$: $n = \sum\limits_{j=1}^{m} N_j$.

Середні вибіркові характеристики

Груповим середнім називають середнє арифметичне значень ознаки, що належать даній групі.

Нехай сукупність обсягу n складається із m груп обсягами N_j кожна, $j = \overline{1, m}$: $n = \sum\limits_{j=1}^{m} N_j$.

Якщо $\overline{x}_j$ — групові середні, то загальне вибіркове середнє $\overline{x}_{\text{в}}$ обчислюється за формулою

$$\overline{x}_{\text{в}} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^{m} \overline{x}_j N_j. \tag{7.5}$$

Приклад

За рівнем заробітної плати робітники двох цехів підприємства розподілені так:

Зар. плата, грн.	Кількість робітників	
	Цех №1	Цех №2
250–260	–	2
260–270	3	4
270–280	6	16
280–290	7	8
290–300	4	–
Всього	20	30

Обчислити середню заробітну плату робітників цехів і підприємства.

Середні вибіркові характеристики

Означення

Модою $\overline{M}_0$ статистичного розподілу називається варіанта, яка має найбільшу частоту появи.

Середні вибіркові характеристики

Означення

Модою $\overline{M}_0$ статистичного розподілу називається варіанта, яка має найбільшу частоту появи.

Для дискретного варіаційного ряду мода визначається безпосередньо за означенням.

Означення

Модою $\overline{M}_0$ статистичного розподілу називається варіанта, яка має найбільшу частоту появи.

Для дискретного варіаційного ряду мода визначається безпосередньо за означенням.

Для інтервального статистичного розподілу знаходиться інтервал $[\alpha_{i-1}, \alpha_i)$, який має найбільшу частоту (**модальний інтервал**). Значення моди обчислюється шляхом лінійної інтерполяції:

$$\overline{M}_0 = \alpha_{i-1} + \frac{n_i - n_{i-1}}{2n_i - n_{i-1} - n_{i+1}}(\alpha_i - \alpha_{i-1}), \qquad (7.6)$$

де n_i — частота модального інтервала; n_{i-1} — частота домодального інтервала; n_{i+1} — частота післямодального інтервала.

Середні вибіркові характеристики

Означення

Медіаною $\overline{M}_e$ статистичного розподілу називають варіанту, яка припадає на середину розподілу варіаційного ряду.

Середні вибіркові характеристики

Означення

Медіаною $\overline{M}_e$ статистичного розподілу називають варіанту, яка припадає на середину розподілу варіаційного ряду.

Для дискретного варіаційного ряду із непарною кількістю елементів медіана дорівнює серединній варіанті, а для ряду із парною кількістю елементів — півсумі двох серединних варіант.

Означення

Медіаною $\overline{M}_e$ статистичного розподілу називають варіанту, яка припадає на середину розподілу варіаційного ряду.

Для дискретного варіаційного ряду із непарною кількістю елементів медіана дорівнює серединній варіанті, а для ряду із парною кількістю елементів — півсумі двох серединних варіант.

Для інтервального статистичного розподілу визначається медіанний інтервал $[\alpha_{i-1}, \alpha_i)$ із умови $F_n(\alpha_{i-1}) \leq 0,5$ і $F_n(\alpha_i) > 0,5$. Значення медіани на цьому інтервалі обчислюється шляхом лінійної інтерполяції за формулою:

$$\overline{M}_e = \alpha_{i-1} + \frac{0,5 - F_n(\alpha_{i-1})}{F_n(\alpha_i) - F_n(\alpha_{i-1})}(\alpha_i - \alpha_{i-1}). \tag{7.7}$$

Приклад

Наведено статистичний розподіл випадкової величини X — кількість балів, одержаних абітурієнтами на вступному іспиті з математики:

X	0–10	10–30	30–50	50–70	70–80	80–100
n_i	15	22	28	18	12	5

Знайти моду і медіану розподілу.

Характеристики розсіювання

Найпростішою оцінкою розсіювання варіант статистичного розподілу вибірки є **варіаційний розмах**

$$R = x_{\max} - x_{\min}, \tag{7.8}$$

де $x_{\max}, x_{\min}$ — найбільше і найменше значення ознаки.

Характеристики розсіювання

Найпростішою оцінкою розсіювання варіант статистичного розподілу вибірки є **варіаційний розмах**

$$R = x_{\max} - x_{\min}, \tag{7.8}$$

де $x_{\max}, x_{\min}$ — найбільше і найменше значення ознаки.

З практичної точки зору найбільш важливою є характеристика розсіювання значень варіаційного ряду навколо вибіркового середнього.

Характеристики розсіювання

Найпростішою оцінкою розсіювання варіант статистичного розподілу вибірки є **варіаційний розмах**

$$R = x_{\max} - x_{\min}, \tag{7.8}$$

де $x_{\max}, x_{\min}$ — найбільше і найменше значення ознаки.

З практичної точки зору найбільш важливою є характеристика розсіювання значень варіаційного ряду навколо вибіркового середнього.

Означення

Дисперсією вибірки $D_{\text{в}}$ називається середнє арифметичне квадратів відхилень варіант відносно $\overline{x}_{\text{в}}$:

$$D_{\text{в}} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(x_i - \overline{x}_{\text{в}})^2 n_i \quad \text{або} \quad D_{\text{в}} = \sum_{i=1}^{k}(x_i - \overline{x}_{\text{в}})^2 w_i. \tag{7.9}$$

Основні властивості дисперсії вибірки

Основні властивості дисперсії вибірки

1°. Дисперсія сталої дорівнює нулю.

Основні властивості дисперсії вибірки

1°. Дисперсія сталої дорівнює нулю.

2°. Якщо всі варіанти помножити на стале число λ, то дисперсія вибірки помножиться на число λ^2:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(\lambda x_i - \lambda\overline{x}_{\text{в}})^2 n_i = \lambda^2 D_{\text{в}}.$$

Основні властивості дисперсії вибірки

1°. Дисперсія сталої дорівнює нулю.

2°. Якщо всі варіанти помножити на стале число λ, то дисперсія вибірки помножиться на число λ^2:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(\lambda x_i - \lambda \overline{x}_{\text{в}})^2 n_i = \lambda^2 D_{\text{в}}.$$

3°. Якщо всі варіанти збільшити (зменшити) на одне і те ж число C, то дисперсія вибірки не зміниться:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}\left[(x_i + C) - (\overline{x}_{\text{в}} + C)\right]^2 n_i = D_{\text{в}}.$$

Основні властивості дисперсії вибірки

1°. Дисперсія сталої дорівнює нулю.

2°. Якщо всі варіанти помножити на стале число λ, то дисперсія вибірки помножиться на число λ^2:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(\lambda x_i - \lambda\overline{x}_{\text{в}})^2 n_i = \lambda^2 D_{\text{в}}.$$

3°. Якщо всі варіанти збільшити (зменшити) на одне і те ж число C, то дисперсія вибірки не зміниться:

$$\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}\left[(x_i + C) - (\overline{x}_{\text{в}} + C)\right]^2 n_i = D_{\text{в}}.$$

4°. Дисперсія вибірки дорівнює різниці середнього арифметичного квадратів варіант і квадрату вибіркового середнього:

$$D_{\text{в}} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k} x_i^2 n_i - (\overline{x}_{\text{в}})^2 \quad \text{або} \quad D_{\text{в}} = \overline{(x^2)}_{\text{в}} - (\overline{x}_{\text{в}})^2. \qquad (7.10)$$

Для спрощення обчислення дисперсії вибірки можна скористатись умовними варіантами (7.3); маємо формулу:

$$D_{\text{в}x} = \frac{\lambda^2}{n} \sum_{i=1}^{k} u_i^2 n_i - (\overline{x}_{\text{в}} - C)^2 \quad \text{або} \quad D_{\text{в}x} = \lambda^2 D_{\text{в}u}. \tag{7.11}$$

Характеристики розсіювання

Нехай всю вибірку обсягу n розбито на m груп.

Характеристики розсіювання

Нехай всю вибірку обсягу n розбито на m груп. Позначимо через N_j — обсяг j-тої групи; $\overline{x}_j$ — групове середнє; D_j — групову дисперсію $(j = \overline{1, m})$; $\overline{x}_\text{в}$ — загальне середнє; $D_\text{в}$ — загальну вибіркову дисперсію.

Характеристики розсіювання

Нехай всю вибірку обсягу n розбито на m груп. Позначимо через N_j — обсяг j-тої групи; $\overline{x}_j$ — групове середнє; D_j — групову дисперсію ($j = \overline{1, m}$); $\overline{x}_{\text{в}}$ — загальне середнє; $D_{\text{в}}$ — загальну вибіркову дисперсію.

Величина

$$D_{\text{м}} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^{m} (\overline{x}_j - \overline{x}_{\text{в}})^2 N_j \tag{7.12}$$

називається **міжгруповою дисперсією** і характеризує дисперсію групових середніх.

Характеристики розсіювання

Нехай всю вибірку обсягу n розбито на m груп. Позначимо через N_j — обсяг j-тої групи; $\overline{x}_j$ — групове середнє; D_j — групову дисперсію ($j = \overline{1, m}$); $\overline{x}_{\text{в}}$ — загальне середнє; $D_{\text{в}}$ — загальну вибіркову дисперсію.

Величина

$$D_{\text{м}} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^{m} (\overline{x}_j - \overline{x}_{\text{в}})^2 N_j \tag{7.12}$$

називається **міжгруповою дисперсією** і характеризує дисперсію групових середніх.

Загальна дисперсія вибірки обчислюється за формулою

$$D_{\text{в}} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^{m} D_j N_j + D_{\text{м}}. \tag{7.13}$$

Характеристики розсіювання

Середнє квадратичне відхилення (або **стандартне відхилення**) вибірки:

$$\sigma_{\text{в}} = \sqrt{D_{\text{в}}}.$$

Коефіцієнт варіації:

$$V = \frac{\sigma_{\text{в}}}{\overline{x}_{\text{в}}} \cdot 100\%.$$

Середнє квадратичне відхилення (або **стандартне відхилення**) вибірки:

$$\sigma_{\text{в}} = \sqrt{D_{\text{в}}}.$$

Коефіцієнт варіації:

$$V = \frac{\sigma_{\text{в}}}{\overline{x}_{\text{в}}} \cdot 100\%.$$

Приклад

Обчислити коефіцієнт варіації наступного статистичного розподілу:

x_i	0–10	10–30	30–50	50–70	70–80	80–100
n_i	15	22	28	18	12	5

Центральним емпіричним моментом l-го порядку називають величину ν_l^*, яка обчислюється за формулою:

$$\nu_l^* = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(x_i - \overline{x}_{\text{в}})^l n_i. \qquad (7.14)$$

Емпіричні моменти

Центральним емпіричним моментом l-го порядку називають величину ν_l^*, яка обчислюється за формулою:

$$\nu_l^* = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k}(x_i - \overline{x}_в)^l n_i. \qquad (7.14)$$

Якщо $\overline{x}_в = 0$, то момент називається **початковим** і позначається через μ_l^*, тобто

$$\mu_l^* = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k} x_i^l n_i. \qquad (7.15)$$

Емпіричні моменти

Центральним емпіричним моментом l-го порядку називають величину ν_l^*, яка обчислюється за формулою:

$$\nu_l^* = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{k} (x_i - \overline{x}_{\text{в}})^l n_i. \quad (7.14)$$

Якщо $\overline{x}_{\text{в}} = 0$, то момент називається **початковим** і позначається через μ_l^*, тобто

$$\mu_l^* = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{k} x_i^l n_i. \quad (7.15)$$

$$\mu_1^* = \overline{x}_{\text{в}}, \qquad \nu_1^* = 0, \qquad \nu_2^* = D_{\text{в}}.$$

Емпіричні моменти

Центральні емпіричні моменти третього і четвертого порядку використовуються при дослідженні форми статистичного розподілу.

Центральні емпіричні моменти третього і четвертого порядку використовуються при дослідженні форми статистичного розподілу.

Коефіцієнтом асиметрії статистичного розподілу називається число A, яке обчислюється за формулою

$$A = \frac{\nu_3^*}{\sigma_{\text{в}}^3}. \tag{7.16}$$

Емпіричні моменти

Центральні емпіричні моменти третього і четвертого порядку використовуються при дослідженні форми статистичного розподілу.

Коефіцієнтом асиметрії статистичного розподілу називається число A, яке обчислюється за формулою

$$A = \frac{\nu_3^*}{\sigma_{\text{в}}^3}. \tag{7.16}$$

Якщо $A = 0$, то розподіл має симетричну форму, тобто варіанти, рівновіддалені від $\overline{x}_{\text{в}}$, мають однакову частоту.

Емпіричні моменти

Центральні емпіричні моменти третього і четвертого порядку використовуються при дослідженні форми статистичного розподілу.

Коефіцієнтом асиметрії статистичного розподілу називається число A, яке обчислюється за формулою

$$A = \frac{\nu_3^*}{\sigma_в^3}. \tag{7.16}$$

Якщо $A = 0$, то розподіл має симетричну форму, тобто варіанти, рівновіддалені від $\overline{x}_в$, мають однакову частоту.

При $A > 0$ ($A < 0$) має місце правостороння (лівостороння) асиметрія.

Емпіричні моменти

Ексцесом статистичного розподілу називається число, яке обчислюється за формулою

$$E = \frac{\nu_4^*}{\sigma_{\text{в}}^4} - 3. \qquad (7.17)$$

Ексцесом статистичного розподілу називається число, яке обчислюється за формулою

$$E = \frac{\nu_4^*}{\sigma_{\text{в}}^4} - 3. \tag{7.17}$$

Ексцес є показником крутизни (загостреності) графіка статистичного розподілу у порівнянні з нормальним розподілом, для якого $E = 0$.

Ексцесом статистичного розподілу називається число, яке обчислюється за формулою

$$E = \frac{\nu_4^*}{\sigma_{\text{в}}^4} - 3. \tag{7.17}$$

Ексцес є показником крутизни (загостреності) графіка статистичного розподілу у порівнянні з нормальним розподілом, для якого $E = 0$.

Якщо $E > 0$ ($E < 0$), то статистичний розподіл має більш загострену (пологу) вершину порівняно із нормальною кривою.